

ADDITAMENTUM C.

Tweede, of meer byzondere, Instructie
van den Stadhouder WILLEM I. en
den Rade van Holland, op t stuk
der Religie, door den Coninck,
anno 1559 d. 8. Aug.

Eerste Memoriaalboek van den Hove
van Holland, van B. Ernst, f°. CCXIV.

A. 1559. » *Missive van der Coninglicke Majesteit an*
d. 8 Aug. » *den Stadhouder, roerende die Religie.*»

By den Conynck.

Edel welgheboren neue ende lieue getrouwe.

Al eest zoo, dat wy voor ons vertrecken van deesen
onsen nederlanden, nae onzen Coninckcrycken van Spaen-
gnen (aldaer wy corts vermeynen te reysen) alle onse
voorsz. Nederlanden int bysundere gheerne hadden be-
socht en gevisiteert, soe wel om int generale ons te
informereren op tgene daermede men die goede admi-
nistratie vandien zoude moghen voerdereren in allen wee-
ghen, als particulierlicken op t gene des stuckes van der
Religie angaen mach, ieghens diewelcke die viandt der
meynschelicker natueren daghelicx by zyne dieneren

meer ende meer aerbeyt, om alles in tweedrachticheyt ende confusie te stellen. Des nyet tegenstaende ouermits andere letselen en hebben wy tzelue nyet kunnen doen, maer ons betrouwende uwer wysheyd, discretie en getrouwigheyd hebben wy v mits deezen onzen brief wel willen vermaenen en belasten die puncten en artictien hiernaevolgenden.

(Art. 1.) Ende in den eersten. Want wy wel weten en bemerken dat tprincipael en meeste quaet geresen op tstuk van der Religie toecompt en proceddeert by gebreecke, traecheyt en negligentie van den particuliers officiers ende wethouders die hun debuoir ende naersticheyt nyet en doen om de placcaten en Edicten te doen onderhouden en executeren, die wylen hooglofflicker gedachtenissen die Keyser Kaerle die vyfste onze lieue heer ende vader (wiens Ziele God genadich zy) hier voortyts gedecerneert heeft, en wy naderhandt beuesticht ende doen publiceren hebben, maer diuersche (soet te beduchten is) daerinne dissimuleren om die cleyne genegentheyt ende affectie die zy totter voorsz. religie mogen draghen off om dat zy faulteurs ende gunstich zyn totte heretycken off consenteren in huere opinie, twelck wy nyet en dencken voerder te lyden, mitz welcken willende daerinne verzien zoe de zake van zulcker grooter Importantie is, Ordonneren en beuelen wy v wel ernstelicken dat ghy surchfuldich ende goet toesicht neemt op allen bailliuwen, schouten, amptluyden ende andere particuliere Officiers onss Lants en graeffschaps van hollant, ende v informeert off zy hun debuoir en neersticheyt doen, om te doen, ende volbrengen tgene des hen by de voorsz. placcaten beuelen ende gelast is zunderlinghe van hen te informeren

oft bynnen heure Jurisdietie ende limiten eenighe zyn besmet oft gesuspecteert weezende van ketterye oft heresy om in geualle onse voorsz. officiers hun debuoir daerinne nyet en doen, nae uytwysen van de voorsz. placaten dezelve by v te ontbieden t allen tyden en stonden alet van noode werden zal, om hen tegen v te verantwoirden van hun debuoir en diligentie die zy in t ghene des voorsz. is gedaen zullen hebben, Ende indien sy deur uwe vermaninge hen daerinne nyet en quyten oft zwaricheyt maecken hen by v te vinden zult daer van aduerteren. Mevrouw die hertoginne van parme onse Zusters (dewelcke wy in onsen affwezen laeten gouernante generale ouer onsen voorsoreuen Landen van herwertsonere) Om daerinne te versiene zoe zy beuinden zal te behoiren.

(Art. 2.) V recommauderende en belastende wel ernstelicken en op zo vele als ghy ons aengenamen dienst begeert te doene die onderhoudenisse ende obseruatie van den voorser. edieten opt stuck van der voorsz. Religie zoe rypelicken en wyselicken gemaect by wylen den Keyser onsen voorsz. Heere en Vadere By aduyse nyet alleenlicken van allen zynen Raiden maer oick van den Staten van den zelven Landen van herwaardsouere by ons beuesticht ende gepubliceert zoe voerseyt is en dat ghy zoe veel te meer sorghe draecht ende beuesticht om dezelve te deen onderhouden en obserueren alsoe 't pericle en dangier meerder is, ende 't welck daegelicx vermeerdert deur oirsaecke van den nabueren, onermits die handelinge en conuersatie die de vrempde en vuytlendige persoonen neet haluen herwertsonere hebben, wezende zoe veel te meer van noode die surchfuldigheyt en neersticheyt, alsoe 't quaet grootelicx vermeerdert is vuyt saicken

van der voirdeden oirloghen, hebbende die voirs. here-
 tyeken en verdoelden van onsen heyligen geloue en re-
 ligie mit deeze occasie hen beholpen, om hun venyn
 ende dwalinghen te verspreyden. Ende want God Al-
 machlich gelieft heeft ons den peys te verleenen Wy
 zyn gedelibereert te genyeten den tyt dat die geduyren
 zal (t welcke wy onse heere God bidden te moghen
 zyn voir vele jaeren) om ons wackerlicken en mit al-
 der neersticheyt te schicken ende employeren tot reme-
 die van t quaet dat daerinne gekommen is vuyt saicke
 van die voors. oirloghen en nyet alleenlicken belet-
 ten, dat die voorsz. dwalingen nyet en wassen en ver-
 meerderen maer oick om de zelue geheelicken te ex-
 tirpeeren zoe verre dat mogelicken worden zal. Waer
 toe wy v recommanderen te houden groot en zunder-
 linge toezicht. Ende v nyet alleenlicken employeren
 in tegene dat dexecutie van de voorsz. edicten angaet
 maer oick effectuelicken bezorghen dat de gheene die
 onder v zyn hen jnsgelycx daerinne quyten en dat de
 publicatie van de voorsz. Edicten in alle plaetsen ten
 tyde en inder vormen als die voorsz. Edicten inhou-
 den vernyeudt mach worden. Ende dat ghy nerstelic-
 ken ondersouckt oft aen allen zyden dexecutie tegens
 den ouertreders gedaen zal worden. Welcke executie
 wy willen en verstaen gedaen te wordene mit alle ri-
 geur en zonder daerinne yemandt aen te zyen ofte re-
 specteren wye zy, en te procederen nyet alleenlicken
 tegens den ouertreders maer oick tegens den Jugen en
 Rechteren die van dissimulatie ofte ooghluyokinge sou-
 den willen vseren, houdende die ghene die daerinne
 gebrecklicken zouden zyn voor suspect ofte fauteurs
 van de ketterye.

(Art. 3.) Ende, angaende dien verboden boucken en schandaleuse schilderyen is onze wille en meyninge, dat ghy deshalven goede en scerpe inquisitie zult doen houden om v daerinne precysehicken te reguleren nae vuytwysen der voorsz. Edicten oick zonder dissimulatie ofte Conniventie zoe t zelve een zaicke is by middele van de welke t schamel volck hen grootelick verabuseert en verleyt wort. Toesicht nemende dat inde visitatien van den wynckelen van den printers ende bouckvercoopers altyts *mitten officier oft weordlicken* Juge eenig Commissaris byder geestelicke autoriteyt geordonneert hem daer by vouge.

(Art. 4.) Ende daerenbouen dat ghy in gheender manieren en ontfanght oft admitteert die excusatie van den ghenen die onder t dixel van den rigeur off straffheyt van der Wet oft ordonnancie hen thoonen beureest te procederen tot condempnatie volgende die voorsz. wet oft ordonnancie, ende ten executie van den penen by den voorsz. edicten ghestatueert, gemerct dat wy V noch hen oick geen Jugen oft Rechteren gestelt oft gedeputeert en hebben om te jugeren van der Wet ende Edicten noch om te verclaeren ofte die te veel oft te luttel gemodereerd ofte te straff zyn, maer om punctuelicken te procederen nae de vorme van de voorsz. edicten, te verclaeren die penen *tegens die genen* die daer teghens doen zullen naevolgende tinhouden van dien ende dezelve doen executeren, ende behoirt V ende alle andere genouch te zyn om alle voerdere scrupulen en zwaricheden te doen cessen, dat die voorsz. Edicten ende placcaten gemaect zyn by den Prince die macht heeft statuten te maken, ende zoe veel te meer gemerct dat wylen zyne voorsz. Keys. Majt daerinne

geprocedeert heeft mit zulcke rype deliberatie van Raide als voorsz. is.

(Art. 5.) Ende zoe verre ghy yemanden beindt die in zaicken angaende der Religien en den dienst Godts coele en slechte opinie geeft en datter zoude moghen suspicie vallen dat alzulcke opinien zouden wezen om des mesbruyken te fauriseeren oft oick up dat dezelve zouden mogen ontgaen die pene tegens den delinquanten by den voorsz. Edicten gestelt, Ordonneren wy V dat ghy tegens denzeluen doet procederen als tegens eenen fauteur van den voorsz. secten, al waert oick (twelck God verhoeden wille) dat hy waere van uwer Collegie. Want zoe verre wy kennen beinden ofte verstaen dat hierinne eenige dissimulatie gebeurde en zouden wy nyet kennen gelaeten te houden voor grootelicx suspect alle de ghene die dezelve draghen zouden noch en zouden oick nyet laten indien t onser kennisse quaeme daerinne te procederen mit alle rigeur jegens wyen dattet waere.

(Art. 6.) Ende hoe wel by de voorsz. placcaten ende edicten alle secten verboden zyn zoe van Lutheryen ende Sacramentarissen als van erdooperye, Deezen nochtans nyet tegenstaende verstaen wy dat diuersche luttel achtende op die voorsz. Lutheranen ende Sacramentarissen doen alleenlick eenich debuoir tegens die erdoopers. Waeromme en want die voorsz. andere secten die poorten ende inganck zyn om van deen quaet in arger te vallen, willen en ordonneren wy dat die voorsz. placcaten generalicken geobserveert zullen worden tegens alle sectarissen zonder eenige dissimulatie tegens den ghenen die alleenlick zouden mogen besmet zyn van den articulen en dwalingen by Luther geintroduceert ende gesustineert.

(Art. 7.) Ende want van noode is goet toesicht te nemen in de steden ende plaetsen daermen scholen houdt daervan tgouvernement en administratie toebehoert den gouerneurs ende wethouders der voorsz. steden en plaetsen, zult ghy den wethouders last hebbende van de voorsz. scholen van onsentwegen ordonneren de voorsz. scholen dieckmael te visiteren en neerstich toesicht te nemen dat gheene schoolaers ontfangen en worden ten zy dat dezelve notairliken Catholyck zyn ende dat zy de handt daer an houden dat de jonckheid wel onderwesen worden in den Cathecismus die wy tanderen tyden hebben doen publiceren.

(Art. 8.) V ordonnerende oick goet ende speciael toesicht te nemen dat men voertaen int vernyeuwen van de wetten van onzen voorsz. lande ende Graefschape van hollant gheene en admittere noch stelle in wette noch officie van judicature oft andere die besmet genoteert oft gesuspeeteert is van eenige dwalinge secte ofte ketteryen oft yemandt die nyet altyts geacht ende gereputeerd en es gheweest voor een goet Catholycke ende Christen mensche onderhoudende die ordiancien ende constitutionen van der heyliger kerke, Willende en ordonnerende oock dat ghy van onnen t weggen last ende beueelt alle Balliuwen Schouttetten Schepenen ende andere wethouders hebbende die nominatie ende keuse van der Wet dat zy hen wel wachten eenighe te nomineren ofte kiesen die nyet gheheel oprecht ende goede Catholicke leyden zyn. Op pene van hen te verhaspen op die voorsz. Kiesers te hueren eyghen en priueen name en gereputeert en gestraft te zyne als fauteurs van heretycken ende heure opinien.

(Art. 9.) Voorts want wy oick verstaen dat in eenighe

plaetsen de heyligh ende vasten daghen zeer qualicken onderhouden worden sonderlinge dat diuersche ter kercken niet en commen, maer dat arger is, ter schandalisatie van andere gaen in de tauernen ende speelscholen nyet zonder groote suspicie dat dezelve mit dwalinghen en quaden opinien besmet zyn Soo eest dat wy V ordonneeren dat ghy die officiers ende Wethouders doet vermaenen ten eynde dat zy naerstich toesicht daer op nemen straffende de ghenen die by lichtvaerdigheid en onachtsaemheyts versmaden die heilige daghen ende hen voorts informeeren van de gheene die duncken zullen geïnfecteert en besmet te zyn van eenige dwalinge op oft haeresie.

(Art. 10.) Belastende ende benelende preciselicken ende specialicken V eerste Raid oft president dat ghi toesicht neemt om te weeten hoe men binnen de Limiten van uwer jurisdictie zal procederen in t ghene des voorsz. is ter executie van onze voorsz. meyninge om ons oft onzer voorsz. Zusters die Hertoginne van Parma Regente daer van te aduerteren zoe verre ghy daerinne eenige faulten benindt. Want wy gedelibereert zyn hierinne gheen minder zorghe te draghen in onsen afwesen dan in onzen tegenwoirdigheyt boven tgene dat wy onzer voorsz. Zusters die hertoginne van Parma ende de particuliere gouverneurs dit punct specialicken zullen recommanderen. Ende V recommanderende wel expresselicken die goede administratie van justitie van onsen ondersaten, ende V behoirlicken te quyten in tgene dat uwen last angaet volgende tgoed betrouwen dat wy van V allen hebben ende oick te bewaeren onse hoocheyt en gerechticheyt Recommanderen wy V bouen al dit punct van der Religie als wesende tgene daerinne ghy ons den meesten en bequaemsten dienst doen moecht.

**Edel Welgeboren Neue ende lieue getrouwe, onse
heere God zy met V. gescreuen in onser Stadt van Gendt
den VIIJ^{end}dach van Augusto 1559.**

**Onderteykent PHILIPPE.
Ende noch lager DOUERLOEPE.**

Die superscriptie was deese.

**Den Edelen Welgeboren onzen neue den Prince van
Oraingnyen Ridder van onser ordene Stadhouder ende
onsen lieuen ende getrouwen die eerste en andere luy-
den van onsen Rade In hollant.**

